

Зборник *Између шри царства: Конзуларна мрежа Румуније (1879–1918)* представља користан допринос историографији румунске дипломатије, осветљавајући сегмент који је до сада био недовољно истражен, чиме се отвара простор за даља истраживања дипломатског деловања и њихових утицаја на спољну и унутрашњу политику. Иако је реч о зборнику произашлом из конференције, аутори су успешно обрадили разноврсне географске и временске целине, уз избегавање преклапања тематских оквира. Иако је зборник утемељен на историографском приступу, мултидисциплинарни приступ додатно би обогатио сазнања о конзуларној активно-

сти. Анализе из области социологије, антропологије и културологије могле би помоћи у откривању нових аспеката деловања конзулата, попут улоге у очувању националног идентитета и културне размене. Посебно би било корисно испитати на који начин су ове институције радиле као посредници између државе и дијаспоре, не само у политичком, него и у културно-социјалном смислу, чиме би се допринело разумевању сложених улога конзулата у процесу обликовања модерне румунске дипломатије.

Марија МИЛИНКОВИЋ

Милош Војиновић. *Сарајевски атентатаи: фотографије*. Нови Сад: Прометеј; Београд: Радио-телевизија Србије, 2024, 201.

На тему Младе Босне и Сарајевског атентата досад је потрошено море мастила, било да је реч о сећањима савременика, књижевним делима, публицистици или научној литератури. Највећи број наслова био је обогашћен фотографијама везаним за овај судбоносни догађај и временом их је било све више. Имајући у виду предности које визуелне представе имају у односу на текст, фотографије су заузеле важно место у колективном сећању на пуцње који су у Сарајеву одјекнули на Видовдан 1914. године. Иако сигурно није био први, Милош Војиновић препознао је њихов значај још као студент, када се заинтересовао за Гаврила Принципа и Младу Босну, па је,

уз проучавање извора и литературе, започео и сакупљање фотографија повезаних са Сарајевским атентатом. Готово деценију касније, Војиновић је од прикупљених фотографија сачинио изложбу „Гаврило Принцип и Млада Босна: фотографије”, коју је публика имала прилику да види у великом броју градова Србије, Републике Српске и Црне Горе. Имајући у виду интересовање, било је сасвим логично што је из ове изложбе проистекла фото-монографија *Сарајевски атентатаи: фотографије*, коју је 2024. објавио новосадски Прометеј, чиме се продужио низ фото-монографија које је овај издавач објавио на тему Првог светског рата.

Књигу је аутор поделио на текстуални и визуелни део. Први део чини уводна студија, у којој је аутор објаснио значај фотографија за историјску свест о Сарајевском атентату и реконструисао њихов пут од таме архивских и библиотечких фондова до светла јавности. Поред тога, аутор објашњава значај фотографије као историјског извора и шта све историчар може открити њиховим тумачењем. Указује и на занимљиве појединости које су везане за неке од најважнијих фотографија, попут оне за коју се дуго веровало да представља хапшење Гаврила Принципа, због чега је деценијама касније красила разгледнице, новине, плакате, књиге, сувенире, па чак и омоте грамофонских плоча, или најпознатијег Принциповог портрета који ће касније инспирисати бројне фото-репродукције, графите, слике, цртеже па и тетоваже код оних који су у њему видели националног хероја. Коначно, аутор је у уводној студији указао и на то да поједине фотографије у овој књизи могу дати одговор на питање како су Принцип и другови желели да буду посматрани очима других.

Када је реч о визуелном делу књиге, његов садржај је конципиран по тематском и хронолошком принципу. Прва група фотографија се односи на Богдана Жерајића, учитеља и атентатора на гувернера Босне и Херцеговине Маријана Варешанина. Иако није имао директне везе са Сарајевским атентатом, Жерајић је био узор

његовим извршиоцима. Затим следи поглавље „Фотографије са слободе”, на основу којег можемо закључити да су младобосанци видели себе „као нову генерацију ангажованих интелектуалаца, која у свету савремених идеја тражи нова решења за проблеме са којима су се сусретали”. Књиге у рукама и замишљена лица главна су обележја ових фотографија. Наредно поглавље обухвата фотографије које сведоче о посети Франца Фердинанда Босни и Херцеговини, почев од Мостара па све до неколико секунди пре него што је Принцип повукао обараћ. Затим следе поглавља са фотографијама које су настале непосредно након атентата. Ту су и форензичке фотографије аутомобила, оружја и локација везаних за атентат, затим најпознатија слика која је настала тог дана и која се врло брзо нашла на насловним странама ондашње штампе, као и велики број фотографија рушилачких похода који су уследили након атентата. Посебно поглавље чине фотографије снимљене 2. јула 1914, на којима се налазе портрети атентатора начињени након њиховог хапшења. Међу њима је и најпознатија фотографија Гаврила Принципа, при чему аутор наводи разлоге због којих се тешко може рећи да она објективно представља његов лик. Посебна поглавља посвећена су фотографијама насталим током суђења и у затвору у Зеници, након чега следи поглавље „Терезин”, са фотографијама из тврђаве у којој је већина младобосанских атентатора окончао своје

животе. Међу њима се налазе и никада раније објављене фотографије Принципове гардеробе која је након Првог светског рата враћена у Сарајево. Ово поглавље садржи и сведочанства о ексхумацији и сахрани на терезинском гробљу, на која се надовезује следећа група фотографија које се тичу преноса посмртних остатака и сахране у Сарајеву. Фотографије са отварања плоче, а потом и споменика посвећених Францу Фердинанду, налазе се у поглављу које истовремено садржи и призоре са отварања спомен-плоче у част његовог атентатора. Наредна група фотографија се односи на родитеље младобосанских атентатора. Фотографије су настале током међуратног периода и Другог светског рата, а на њима се најчешће налазе родитељи Гаврила Принципа, као и призори са сахране мајке Данила Илића. Последња три поглавља се односе на фотографије локација на којима су атентатори били распоређени на Видовдан 1914, затим фотографије преживелих атентатора и места на којима су се окупљали и живели, као и фотографије са бројних комеморативних окупљања током међуратног периода.

На почетку је речено да је до данас написано безброј књига у којима централно место имају Млада Босна и Сарајевски атентат. Међутим, наш доживљај овог догађаја и његових учесника, од којих нас раздваја временска дистанца дужа од једног века, био би неупоредиво сиромашнији без визуелне димензије. Због тога је овај наслов изузетно важан, јер не представља само скуп фотографија везаних за један одређени историјски догађај него и велики број кратких прича које њихов доживљај употпуњују. С друге стране, посматрајући призоре који се налазе између корица књиге Милоша Војиновића, публика ће моћи да стекне не само једну непосреднију представу него и нова сазнања о овом догађају који је променио ток светске историје. Коначно, треба рећи и да се издавач потрудио да фотографије буду високог квалитета, због чега слободно можемо закључити да ће ова књига врло брзо пронаћи пут до оних који ће желети да је имају на својим полицама.

Драгољуб МАНДИЋ

Милош Војиновић. *Визије будућности: југословенски простор 1914–1918.*

Темајска збирка докумената, приредио и уводну студију написао Милош Војиновић. Нови Сад: Академска књига, 2024, 453.

Милош Војиновић је српски историчар млађе генерације (1989) који је привукао пажњу стручне јавности већ својом првом монографи-

јом *Политичке идеје Младе Босне* (2015, друго издање 2024). Непуну деценију доцније, приредио је тематски зборник докумената под називом *Ви-*